

Класс: 5

Укытучы: Шакирова Рузилә Рәисовна

Программа: Вигасин А.А. Гомуми тарих. Борынгы заман тарихы. 5

сыйныф: татар телендә гомуми белем бирү оешмалары өчен уку
әсбабы / - Казан: Татар.кит. нәшр., 2020.

Тема: Спартак күтәрелеше

Максаты: Спартак күтәрелешенең сәбәпләрен ачыклау; Спартак
күтәрелешенең сугыш хәрәкәтләре белән таныштыру; укучыларда тарих
фәненә кызыксыну тәрбияләү.

Планлаштырылган нәтижә: карта белән эш, яңа терминнарны
үзләштерү.

I лекция

**- Исәнмесез, укучылар! Борынгы заманда Италиядә колларның иң
зур күтәрелешләренең берсе булган Спартак восстаниесе турында
сөйләшербез.**

План (2 слайд)

- Римда коллык
- Күтәрелешнең башлануы
- Альп тауларына поход
- Соңгы сугыш

(3 слайд) Римда коллар шулкадәр күп булган, барлык гражданныр
диярлек, хәтта аларның иң ярлылары да диярлек коллар тотканнар.
Аксәякләрнең утарында колларның исәбе–хисабы булмаган. Иртә
таңнан караңгы төнгә кадәр эшләсәләр дә, аларга гел бертөрле тупас
азык кына биргәннәр, ә киём урынына чүпрәк–чапрак.

(4 слайд) Аз гына гаебе булса да, колны жәзалаганнар – кыйнаганнар
һәм богаулап куйганнар. Коллар кеше түгел, ә хужаның мөлкәте булып
исәпләнгән. Рим язучысы болай дип язган: *“Утарда өч төрле корал
була – телсезләр, мәгрәүчеләр һәм сөйләшүчеләр”.*

(5 слайд) Гладиаторларның язмышы аеруча авыр булган. Бу колларны, тамашачылар күңел ачсын һәм хозурланып утырсын өчен, үлгәнче сугышырга мәжбүр иткәннәр. Өч ел аренада үлем белән күзгә – күз очрашып уйнаганнан соң, гладиаторга ирек биргәннәр.

(6 слайд) Б.э.к. 74 елда Капуя шәһәрәндәге гладиаторлар мәктәпләренә берсендә 200 кол баш күтәрү турында сүз куешканнар. Бер хыянәтче аларны саткан, әмма гладиаторлар барыбер көрәшкә күтәрелгәннәр. **Кораллары да булмаган килеш ничек көрәшкәннәр икән соң коллар?** Кухня пычаклары һәм ит кыздыра торган таякчылар белән коралланып, алар сакчыларга ташланганнар. Нибары 70 кеше генә чыга алган. Алар шунда ук шәһәрдән киткәннәр һәм Везувий вулканының биек киртләчләрендә яшеренгәннәр.

(7 слайд) Алар белән фракияле Спартак житәкчелек иткән. Тирә-юньдәге биләмәләрдән качкан коллар Везувийга жыйнала башлыйлар. Баш күтәрүчеләр саны бик тиз үсә. Куркуга төшкән сенат аларга каршы өч мең кешелек гаскәр жиберә.

(8 слайд) Тауга бары тик бер тар, текә сукмак буенча гына күтәрелергә мөмкин булган. Римлылар, ачлык колларны таудан төшәргә мәжбүр итәр дип, көн-төн шушы сукмакны каравыллаганнар. Әмма Спартак кыюлыкта тиндәше булмаган план кора. Коллар, йөзем куакларыннан баскычлар үреп, биек кыялар буйлап аска төшкәннәр, римлыларның тылына үтеп, аларны качарга мәжбүр иткәннәр.

(9 слайд) Везувий итәгендәге жиңүдән соң фетнә Италиянең көньягын колачлый. Баш күтәрүчеләр һәркайда колларны азат итәләр, утар, шәһәрләрне басып алалар һәм талыйлар. Спартак ягында инде дистәләрчә мең галл, Герман, фракияле, грек була. Төрле телләрдә сөйләшүче һәм тәртипкә өйрәтелмәгән кешеләрдән сугышчан армия төзү бурычы куела.

(10 слайд) Спартак беренче чиратта корал коярга боера. Тимерчелекләрдә чүкеч чыңнары тынып тормый. Гладиаторлар башка колларны сугыш сәнгатенә өйрәтәләр.

(11 слайд) Баш күтәрүчеләр дошманнарының сугыш тәҗрибәсен үзләштерәләр. Барысы да римлылардагыча була: лагерь, авыр коралланган җәяүле гаскәр, разведка. Коллар ат көтүләрен кулга төшергәч, атлы гаскәр дә оеша.

(12 слайд) **Укучылар, сез ничек уйлыйсыз, сенат бу хәлләргә тыныч кына тора алганмы икән?** Юк, билгеле, сенат иң авыр сугышка җибәргән кебек үк, баш күтәрүчеләргә каршы ике консулын берьюлы җибәрә. Спартак римлыларның көчен сындыра алмаячагын аңлый. Ул үз гаскәрен Альп таулары аша кайтыр юлга алып чыгып китә.

(13 слайд) Эмма колларның бер өлеше, куркынычны тиешенчә бәяли алмаганлыктан, Италиядә калырга тели. Баш күтәрүчеләр арасындагы таркаулыктан файдаланып, римлылар Спартактан аерылган утыз меңлек отрядны тар-мар итәләр.

(14 слайд) Спартак Альп тауларына таба китә. Консулларның берсе моны белеп, аның юлына каршы төшә, ә икенчесе арттан куа килә. Шунда коллар кинәт артка борылалар һәм куа килүчеләргә беренче булып һөжүм ясыйлар. Юл буйлап сузылган римлылар бу һөжүмне көтмәгән булалар һәм тар-мар ителәләр. Аннан соң Спартак алга ыргыла һәм башка консулның гаскәрен дә качарга мәҗбүр итә.

(15 слайд) Баш күтәрүчеләр По елгасы үзәнендә Галлия провинциясе наместнигын җиңүгә дә ирешәләр. Альп аша юл ачык була. Ләкин шунда Спартак планнарын үзгәртә һәм көньякка таба борыла. Мегаен, бер-бер артлы җиңүләрдән башлары әйләнгән коллар Рим белән сугышны дәвам иттерергә уйлаганнар.

(16 слайд) Баш күтәрүчеләрнең гаскәрләре Италияне киредән аркылы чыгалар һәм илне Сицилиядән аерып торучы бугаз янына киләләр. Спартак, Сицилия колларын да восстаниегә күтәрәп, бергәләп Римның көчен сындырырга ниятли. Ул бугазда пиратларны очрата. Алар Сицилиягә барып өчен алтын хисабына корабларын биреп торырга риза булалар.

(17 слайд) Ләкин пиратлар колларны алдыйлар: түләүне алгач та китеп баралар. Ул арада үзенә зур гаскәре белән төньяктан Рим полководецы Красс килеп җитә. Ул колларны ярымутрауның көньяк читендә бикләп куя. **(18 слайд)** Аның иң тар урынында диңгездән диңгезгә кадәр тирән чокыр казытып, аны су белән тутырта. Римлылар чокыр артына бүрәнә һәм туфрактан биек һәм нык дивар коралар. Шуннан соң коллар бугаз аша ясалма саллар һәм балчык мичкәләр ярдәмендә чыкмакчы булалар. Тик җил һәм дулкыннар моңа ирек бирми.

(19 слайд) Баш күтәрүчеләр тозакка элгә, азык–төлек бетә. Спартак көрәштәшләрен Красс ныгытмаларын җимерергә чакыра. Коллар һөжүмгә ташланалар. Алар батырларча сугышалар, ләкин югалтулар да күп була. Армиянең өчтән бер өлеше генә тозактан котыла ала.

(20 слайд) Сенат Красска ярдәмгә провинцияләрдән легионнары белән полководецларны чакыра. Испаниядән – Помпей, Македониядән Лукулл килә. Рим армияләренең берләшүеннән куркып, Спартак Красска һөжүм итә. “Бик каты сугыш булды, дип яза борынгы тарихчы. – Спартакның ботына кыска сөңгә кадалды. Ул үзенә һөжүм итүчеләргә каршы тезлängән килеш, калканы белән сакланып, үзе тирәсендәге күпсанлы сугышчылары белән бергә, һәлак булганчы сугышты”.

(21 слайд) Күтәрелеш рәхимсез рәвештә бастырыла. Качкан коллар ике елдан артык Рим дәүләтенең яшәвенә куркыныч тудырып торалар.

Пленга элэгүчеләрнең барысын да Капуядан Римга илтүче юл буендагы төрөлөргө кадалаганнар. Бу б.э.к. 71 елда булган.

II практик өлөш

Беренче бирем

Аңлатмаларны терминнарга туры китереп языгыз.

гладиатор	Триумф вакытында полководецка бирелгән мактаулы исем
ликтор	сугышырга өйрөтөлгән коллар
император	сакчы

Жаап:

гладиатор	сугышырга өйрөтөлгән коллар
ликтор	сакчы
император	Триумф вакытында полководецка бирелгән мактаулы исем

Икенче бирем

Тарихи документны укып сүз кем турында баруын яз.

Юлда барганда алар берничә гладиаторлар кораллары төгәгән арбаны очраттылар. Аларны талап коралларны алдылар. Аулак урын табып, качып урнаштылар һәм үзләренә житәкче сайладылар. Аларның берсе иде.

Жаап : Спартак

Өченче бирем

Тарихи хаталарны табыгыз

Консул берәүне дә кире бормаган. Ирләргә корал тоттырганнар, карт–корыларны һәм хатын–кызларны көчлөрәннән килердәй хезмәткә тартканнар. Тимерчелек эшен белүчеләр кылычлар һәм сөңге очлыклары койганнар. Хатын-кызлар һәм балалар ашарга әзерләгәннәр, киём–салым ямаганнар. Ат көтүләрен кулга төшереп, ликтор атлы гаскәр булдырган.

Жавап:

Көнеуя **Спартак** берәүне дә кире бормаган. Ирләргә корал тоттырганнар, карт–корыларны һәм хатын–кызларны көчлөрәннән килердәй хезмәткә тартканнар. Тимерчелек эшен белүчеләр кылычлар һәм сөңге очлыклары койганнар. Хатын-кызлар һәм балалар ашарга әзерләгәннәр, киём–салым ямаганнар. Ат көтүләрен кулга төшереп, **ликтор Спартак** атлы гаскәр булдырган.

Дүртенче бирем

Буш калган урыннарغا аста күрсәтелгән сүзләргә куеп, текстны языгыз:

Сугышта яраланган _____, мәрхәмәт сорап, тамашачыларга _____ кулын сузган. Әгәр тамашачылар баш бармакларын _____ күтәрсәләр, бу аның гомерен саклап калуны аңлаткан. Әгәр алар бармакларын _____ төшерсәләр, гладиаторны үтергәннәр.

Сүзләр: сул, аска, өскә, гладиатор

Жавап:

Сугышта яраланган **гладиатор**, мәрхәмәт сорап, тамашачыларга **сул** кулын сузган. Әгәр тамашачылар баш бармакларын **өскә** күтәрсәләр, бу аның гомерен саклап калуны аңлаткан. Әгәр алар бармакларын **аска** төшерсәләр, гладиаторны үтергәннәр.

Йомгаклау.

